

MIROŚLAW SITARZ

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska

mpsitarz@kul.pl

ORCID: 0000-0001-7596-8508

DOI: 10.13166/awsgc/194537

PRAWA CZŁOWIEKA W PRZESŁANIU JANA PAWŁA II – PRAWO DO ŻYCIA I PRAWO DO WOLNOŚCI RELIGIJNEJ

HUMAN RIGHTS IN THE MESSAGE OF JOHN PAUL II – RIGHT TO LIFE AND RIGHT TO RELIGIOUS FREEDOM

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Edukacji i Nauki w ramach Programu „Społeczna Odpowiedzialność Nauki II” pt. „Współczesny obraz społeczeństwa polskiego w nauce i debacie publicznej”

ABSTRAKT

Prawa człowieka wpisane są w istotę natury ludzkiej, a ich źródłem jest przyrodzona i niezbywalna godność każdego człowieka. W artykule podjęto syntetyczną charakterystykę dwóch podstawowych – według Jana Pawła II – praw człowieka, tj. prawa do życia i prawa do wolności religijnej. Prawo do życia swoim zakresem obejmuje każdy etap ludzkiej egzystencji – od poczęcia do naturalnej śmierci. Prawo do wolności religijnej z kolei pojmowane jest w aspekcie pozytywnym jako wolność „do” i w aspekcie negatywnym – wolność „od”.

SŁOWA KLUCZOWE: *prawo do życia, wolność religijna, Jan Paweł II, godność osoby ludzkiej*

ABSTRACT

Human rights are related to the essence of human nature, and their source is the inherent and inalienable dignity of every human being. The article provides a synthetic characterization of two basic – according to John Paul II – human rights, i.e. the right to life and the right to religious freedom. The right to life encompasses every stage of life – from conception to natural death. The right to religious freedom is understood in its positive aspect as freedom "of" and in its negative aspect – freedom "to".

KEYWORDS: *right to life, religious freedom, John Paul II, dignity of the human person*

WPROWADZENIE

Papież Jan Paweł II w trakcie trwającego ponad 26 lat pontyfikatu wielokrotnie przypominał o podstawowych prawach człowieka. Wskazywał zarówno na ich pochodzenie, jak i konieczność ich poszanowania. Podstawą wszystkich praw jest przyrodzona i niezbywalna godność każdej jednostki. Prawa człowieka są bowiem wpisane w istotę osoby ludzkiej i jej godności. Uznanie osobowej godności każdej ludzkiej istoty implikuje poszanowanie i obronę jej praw naturalnych i uniwersalnych. Papież Jan Paweł II dzielił prawa człowieka na dwie kategorie:

1. prawa cywilne i polityczne,
2. prawa ekonomiczne, społeczne i kulturowe.

Jednak dopiero integralna ochrona wszystkich kategorii praw człowieka stanowi gwarancję pełnego poszanowania każdego z nich.

Myśl papieża Polaka była i jest kontynuowana (co świadczy o aktualności badanej problematyki) nie tylko przez Jego następców^[1], lecz także stanowi przedmiot licznych publikacji^[2] oraz zorganizowanych konferencji nauko-

^[1] Zob. np. *Benedykt XVI o prawach człowieka: bez Boga upadną*, <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2018-05/papiez-benedykt-prawa-czlowieka.html> (dostęp: 29.08.2024); *Franciszek: św. Jan Paweł II zabiegał o to, by Kościół stał na straży praw człowieka*, <https://dzieje.pl/dziedzictwo-kulturowe/franciszek-sw-jan-pawel-ii-zabiegal-o-kosciol-stal-na-strazy-praw-czlowieka> (dostęp: 29.08.2024).

^[2] Zob. m.in. S. Drzyżdżyk, *Prawa człowieka w świetle nauczania Jana Pawła II*, *Polonia Sacra*, 2005, R. IX (XXVII), nr 17/61, s. 39–51; J. Kędzierski, *Jan Paweł II – obrońca praw ludzkich*, *Palestra*, 2011, 5–6, s. 11–22; H. Skorowski, *Jan Paweł II papieżem praw człowieka*, [w:] *Prawa człowieka, prawa narodów*, Z. Zarębianka (red.), Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Wydawnictwo Naukowe, Kraków 2018, s. 55–63; K. Oleksy, *Jan Paweł II – Papież praw człowieka*, *Studia z zakresu nauk prawnoustrojowych. Miscellanea*, 2016, 6, s. 146–156; *Pope John Paul II on Human Rights and Population*, *Population and Development Review*, 1979, 5, no. 4, s. 747–754, <https://doi.org/10.2307/1972009>; S. Joseph, *Pope John Paul II: Views on Human Rights And Human Dignity*, *Online International Interdisciplinary Research Journal*, 2019, 9, no. 5, s. 150–155.

wych^[3]. Dlatego celem tego opracowania nie będzie ponowna analiza katalogu praw człowieka wskazywanych w bogatym nauczaniu Jana Pawła II^[4], ale uwaga zostanie zwrócona jedynie na dwa z nich, które wysuwane były przez Biskupa Rzymu niejako na pierwsze miejsce, tj. prawo do życia i prawo do wolności religijnej, a z których swoje uzasadnienie czerpią pozostałe prawa człowieka.

Podstawę przeprowadzonej w opracowaniu analizy stanowić będzie nauczanie papieskie zawarte m.in. w encyklikach, adhortacjach i listach apostołskich czy przemówieniach. Ponadto – ze względu na fakt, że papież Jan Paweł II promulgował w 1983 r. prawo własne Kościoła katolickiego (łacińskiego), jakim jest Kodeks Prawa Kanonicznego^[5] – zostaną poczynione odpowiednie odwołania do przepisów kodeksowych w zakresie charakteryzowanych praw człowieka.

^[3] Np. dnia 30 listopada 2022 r. w Rzymie została zorganizowana konferencja pt. *Prawa człowieka w nauczaniu papieża Jana Pawła II w 20. rocznicę przyznania Janowi Pawłowi II tytułu doktora honoris causa* przez Szkołę Główną Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Materiały z konferencji opublikowane zostały w 2023 r.; zob. *Prawa człowieka w nauczaniu papieża Jana Pawła II. Międzynarodowa konferencja naukowa w 20. rocznicę przyznania papieżowi Janowi Pawłowi II godności Doktora Honoris Causa Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Rzym – Watykan, 29 listopada – 1 grudnia 2022 roku*, M. Maciejczak, P. Litwiniuk (red.), Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Warszawa 2023.

^[4] Np. systematyki praw człowieka w ujęciu Jana Pawła II dokonał S. Drzyżdżyk, który wymienił: prawo do narodzin, prawo do życia, prawo do wolności religijnej, prawo do życia w pokoju, prawo do zachowania i rozwoju własnej kultury, prawo do udziału w decyzjach dotyczących ludzi i narodów, prawo do ochrony przed dyskryminacją z powodu rasy, języka, wyznania czy płci, a tym samym do integralności cielesnej, prawo do własności prywatnej, prawo do swobodnego zrzeszania się, wyrażania opinii i informacji, prawo do uczestniczenia w życiu politycznym, prawo do inicjatywy gospodarczej, prawo do mieszkania, prawo do założenia rodziny i do pracy godziwie wynagradzanej, prawo do oświaty i do kultury, prawo mniejszości do istnienia, zachowywania i rozwijania własnej kultury, prawo do pracy, prawo do obrony rodziny przed *niedopuszczalnymi uzurpacjami ze strony społeczeństwa i państwa*; zob. S. Drzyżdżyk, *Prawa człowieka...*, s. 40–43.

^[5] *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1–317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego* promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 r. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 r. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

PRAWO DO ŻYCIA

Z prawem do życia bezsprzecznie związane jest w pierwszej kolejności prawo do narodzenia się każdej poczętej osoby ludzkiej. *Życie ludzkie jest święte i nienaruszalne od momentu poczęcia aż do naturalnego kresu. Boże przykazanie »nie zabijaj« wyznacza granice, której nigdy nie wolno przekraczać*^[6]. Prawo do życia przysługuje istocie ludzkiej we wszystkich fazach jej rozwoju (od poczęcia do naturalnej śmierci) i we wszelkich warunkach (bez względu na to, czy jest chora czy zdrowa)^[7].

Potwierdza to także ustawodawca kodeksowy, stanowiąc: *Kto powoduje aborcję, ten wraz z nastąpieniem jej skutku zaciąga ekskomunikę latae sententiae* (kan. 1397 § 2 KPK/83). Naruszenie prawa do życia dziecka poczętego a nienarodzonego jest w konsekwencji naruszeniem podstaw ładu moralnego, który ma na celu zabezpieczenie nienaruszalnych dóbr człowieka, a życie jest pierwszym wśród tych dóbr^[8].

Uzasadniając objęcie wyjątkową troską prawa do życia, pod koniec swojego pontyfikatu Jan Paweł II wyjaśnił: *Pełniąc posługę Następcy Piotra, czułem się zobowiązany położyć szczególny nacisk na pewne prawa, które – choć teoretycznie uznane – bywają często lekceważone w prawodawstwie lub w konkretnych sytuacjach. Dlatego też wielokrotnie powracałem do pierwszego i najbardziej podstawowego prawa człowieka, jakim jest prawo do życia*^[9].

[6] Jan Paweł II, *Orędzie Jego Świątobliwości Papieża Jana Pawła II na XXXII Światowy Dzień Pokoju Poszanowanie praw człowieka warunkiem prawdziwego pokoju* (1.01.1999), https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/messages/peace/documents/hf_jp-ii_mes_14121998_xxxii-world-day-for-peace.html (dostęp: 29.08.2024), nr 4.

[7] Ioannes Paulus PP. II, *Adhortatio apostolica post-synodalis de vocatione et missione Laicorum in Ecclesia et in mundo Christifideles laici* (30.12.1988), AAS 81 (1989), s. 393–591; tekst polski w: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_30121988_christifideles-laici.html (dostęp: 29.08.2024), nr 38.

[8] Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. Nowy Targ, 8 czerwca 1979 r.*, <https://diecezja.pl/homilie/homilia-w-czasie-mszy-sw-nowy-targ-8-czerwca-1979-r/> (dostęp: 29.08.2024), nr 4.

[9] Jan Paweł II, *Misję Papieża jest obrona praw człowieka. Przemówienie z okazji nadania doktoratu honoris causa Uniwersytetu La Sapienza* (17.05.2003), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/dr_lasapienza_17052003.html (dostęp: 29.08.2024), nr 5.

Papież zauważył, że niestety aktualne jest przekonanie, iż *zamachy* na życie – zwłaszcza poczęte – częstokroć tracą charakter *przestępstwa*, a zyskują status *prawa*. W konsekwencji żąda się uznania legalności takich działań przez państwo demokratyczne^[10]. To wszystko prowadzi do dramatycznych konsekwencji: *choć samo zjawisko eliminacji wielu ludzkich istot poczętych lub bliskich już kresu życia jest niezwykle groźne i niepokojące, równie groźny i niepokojący jest fakt, że nawet ludzkie sumienie zostaje jak gdyby zaćmione przez oddziaływanie wielorakich uwarunkowań i z coraz większym trudem dostrzega różnicę między dobrem a złem w sprawach dotyczących fundamentalnej wartości ludzkiego życia*^[11].

PRAWO DO WOLNOŚCI RELIGIJNEJ

Zagadnienie wolności religijnej miało szczególny wymiar dla papieża Jana Pawła II z uwagi na zagwarantowanie pokoju^[12]. Prawo do wolności religijnej – przypominał wielokrotnie – nie jest tylko jednym z wielu praw człowieka, ale tym, w którym pozostałe prawa osoby ludzkiej mają swój punkt odniesienia. Wynika to z faktu, iż *pierwotnym źródłem godności osoby jest jej głęboka relacja z Bogiem*^[13]. Dlatego wolność religijna stanowi *serce praw człowieka*^[14]. Papież uczynił prawo do wolności religijnej przedmiotem *Listu do przywódców państw* przesłanego szefom państw-sygnatariuszy Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie przed

[10] Ioannes Paulus PP. II, Litterae encyclicae de vitae humanae inviolabili bono *Evangelium vitae* (25.03.1995), AAS 87 (1995), s. 401–522; tekst polski: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25031995_evangelium-vitae.html (dostęp: 29.08.2024), nr 11.

[11] Tamże, nr 4.

[12] Ioannes Paulus PP. II, *Allocutio Palatium deinde adiit Nationum Unitarum; in quod ingressus, allocutionem habuit ad earundem Nationum Legatos* (2.10.1979), AAS 71 (1979), s. 1144–1160; tekst polski w: *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, M. Sitarz, M. Grochowina, M. Lewicka, A. Romanko, i in. (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, s. 377–390, nr 20.

[13] Jan Paweł II, *Misją Papieża jest obrona praw człowieka...*, nr 5.

[14] Jan Paweł II, *Orędzie Jego Świątobliwości Papieża Jana Pawła II na XXXII Światowy Dzień Pokoju...*, nr 5.

konferencją w Madrycie w 1980 r.^[15]. Podnosił w nim, że wolność religijna jest *pierwszym i niezbywalnym prawem osoby ludzkiej*^[16]. Oznacza to, iż domaga się nawet uznania wolnej decyzji osoby ludzkiej w przedmiocie np. zmiany religii, jeśli tak nakazuje jej sumienie^[17]. Na tym samym stanowisku stanął Sobór Watykański II (w którym uczestniczył późniejszy papież Polak) i w deklaracji poświęconej wolności religijnej stwierdził, że wszyscy ludzie obowiązani są szukać prawdy, zwłaszcza w sprawach dotyczących Boga i Jego Kościoła, a poznawszy tę prawdę, obowiązani są przyjąć ją i zachowywać^[18]. Powyższy obowiązek został potwierdzony w KPK/83 w następujący sposób: *Wszyscy ludzie obowiązani są szukać prawdy dotyczącej Boga i Jego Kościoła, a poznaną mają obowiązek i prawo z mocy prawa Bożego przyjąć i zachowywać* (kan. 748 § 1 KPK/83).

Jan Paweł II, analizując strukturę i koncepcję wolności religijnej, dostrzegł w niej aspekty zarówno indywidualne i wspólnotowe, jak i prywatne oraz publiczne, które wzajemnie się uzupełniają. Dlatego też z perspektywy Kościoła katolickiego nazywał i opisywał szczegółowe uprawnienia wpisujące się w prawo do wolności religijnej^[19].

^[15] Jan Paweł II, *List do przywódców państw* (1.09.1980), [w:] *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł...*, s. 404–411.

^[16] Tamże, nr 5.

^[17] Jan Paweł II, *Orędzie Jego Świątobliwości Papieża Jana Pawła II na XXXII Światowy Dzień Pokoju...*, nr 5. Potwierdza to także KPK/83: *Nigdy i nikomu nie wolno zmuszać żadnego człowieka do przyjęcia wiary katolickiej wbrew jego własnemu sumieniu* (kan. 748 § 2).

^[18] Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Declaratio de libertate religiosa de iure personae et communitatum ad libertatem socialem et civilem in re religiosa Dignitatis humanae* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 929–946; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 410–421, nr 2.

^[19] Katalog ten zawarty jest w: Jan Paweł II, *List do przywódców państw...*, s. 408–409. I tak, w płaszczyźnie indywidualnej (osobowej) wskazał m.in. wolność przyłączania się lub nie do określonego wierzenia; wolność rodziców w zakresie wychowania swoich dzieci; wolność od nacisku, który zmusza do spełniania czynów sprzecznych z własną wiarą. Z kolei w płaszczyźnie wspólnotowej wymienił m.in. wolność Kościoła do posiadania własnej hierarchii; wolność posiadania własnych instytucji formacji religijnej; wolność publikowania książek religijnych.

PODSUMOWANIE

Hominum causa omne ius constitutum est – wszelkie prawo powinno być stanowione ze względu na ludzi. Dlatego też z bogatego nauczania papieża Jana Pawła II przebijają myśl, że to człowiek jest fundamentem prawa i celem życia społecznego, któremu to prawo ma służyć. Następca Piotra wielokrotnie powtarzał, iż – jako głowa Kościoła katolickiego – czuje się zobowiązany do zwracania uwagi szczególnie na te prawa człowieka, które nie są respektowane. Do takich zaliczał w pierwszej kolejności prawo do życia (jako pierwsze i najbardziej podstawowe prawo człowieka) i prawo do wolności religijnej (w którym wszystkie inne mają swój punkt odniesienia).

BIBLIOGRAFIA

- Benedykt XVI o prawach człowieka: bez Boga upadną, <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2018-05/papiez-benedykt-prawa-czlowieka.html> (dostęp: 29.08.2024).
- Drzyżdżyk S., *Prawa człowieka w świetle nauczania Jana Pawła II*, *Polonia Sacra*, 2005, R IX (XXVII), nr 17/61, s. 39–51.
- Franciszek: św. Jan Paweł II zabiegał o to, by Kościół stał na straży praw człowieka, <https://dzieje.pl/dziedzictwo-kulturowe/franciszek-sw-jan-pawel-ii-zabiegal-o-kosciol-stal-na-strazy-praw-czlowieka> (dostęp: 29.08.2024).
- Joseph S., *Pope John Paul II: Views on Human Rights And Human Dignity*, *Online International Interdisciplinary Research Journal*, 2019, 9, nr 5, s. 150–155.
- Kędzierski J., *Jan Paweł II – obrońca praw ludzkich*, *Palestra*, 2011, 5–6, s. 11–22.
- Oleksi K., *Jan Paweł II – Papież praw człowieka*, *Studia z zakresu nauk prawnoustrojowych. Miscellanea*, 2016, 6, s. 146–156.
- Pope John Paul II on Human Rights and Population*, *Population and Development Review*, 1979, 5, nr 4, s. 747–754, <https://doi.org/10.2307/1972009>.
- Prawa człowieka w nauczaniu papieża Jana Pawła II. Międzynarodowa konferencja naukowa w 20. rocznicę przyznania papieżowi Janowi Pawłowi II godności Doktora Honoris Causa Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Rzym – Watykan, 29 listopada – 1 grudnia 2022 roku*, M. Maciejczak, P. Litwiniuk (red.), Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Warszawa 2023.
- Sitek B., *Zasady etyczne stosowane w cyberprzestrzeni*, [w:] *Nowoczesne narzędzia informatyczne w przeciwdziałaniu zagrożeniom bezpieczeństwa*, (red) B. Sitek, J. Knap, S. Sagan, Ł. Roman, Wydawnictwo WSGE, Józefów 2016, 71-84.
- Sitek M., *Prawa nasciturusa przeciwko prawu kobiety do aborcji: konflikt między aksjologią a przepisami prawa*, [w:] *Nasciturus pro iam nato habetur. O ochronę dziecka poczętego i jego matki*, J. Mazurkiewicz, P. Mysiak (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017.

Skorowski H., *Jan Paweł II papieżem praw człowieka*, [w:] *Prawa człowieka, prawa narodów*, Z. Zarebianka (red.), Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Wydawnictwo Naukowe, Kraków 2018, s. 55–63.

ŹRÓDŁA

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=pl&user=layqDGkA-AAAJ&citation_for_view=layqDGkAAAAJ:NhqRSuP_l8C

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1–317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego* promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 r. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 r. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022.

Ioannes Paulus PP. II, *Adhortatio apostolica post-synodalis de vocatione et missione Laicorum in Ecclesia et in mundo Christifideles laici* (30.12.1988), AAS 81 (1989), s. 393–591; tekst polski w: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_30121988_christifideles-laici.html (dostęp: 29.08.2024).

Ioannes Paulus PP. II, *Allocutio Palatium deinde adiit Nationum Unitarum; in quod ingressus, allocutionem habuit ad earundem Nationum Legatos* (2.10.1979), AAS 71 (1979), s. 1144–1160; tekst polski w: *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, M. Sitarz, M. Grochowina, M. Lewicka, A. Romanko, i in. (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, s. 377–390.

Ioannes Paulus PP. II, *Litterae encyclicae de vitae humanae inviolabili bono Evangelium vitae* (25.03.1995), AAS 87 (1995), s. 401–522; tekst polski: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25031995_evangelium-vitae.html (dostęp: 29.08.2024).

Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. Nowy Targ, 8 czerwca 1979 r.*, <https://diecezja.pl/homilie/homilia-w-czasie-mszy-sw-nowy-targ-8-czerwca-1979-r/> (dostęp: 29.08.2024).

Jan Paweł II, *List do przywódców państw* (1.09.1980), [w:] *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, M. Sitarz, M. Grochowina, M. Lewicka, A. Romanko, i in. (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, s. 404–411.

Jan Paweł II, *Misją Papieża jest obrona praw człowieka. Przemówienie z okazji nadania doktoratu honoris causa Uniwersytetu La Sapienza* (17.05.2003), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/dr_lasapienza_17052003.html (dostęp: 29.08.2024).

Jan Paweł II, *Orędzie Jego Świątobliwości Papieża Jana Pawła II na XXXII Światowy Dzień Pokoju Poszanowanie praw człowieka warunkiem prawdziwego pokoju* (1.01.1999), https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/messages/peace/documents/hf_jp-ii_mes_14121998_xxxii-world-day-for-peace.html (dostęp: 29.08.2024).

Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Declaratio de libertate religiosa de iure personae et communitatum ad libertatem socialem et civilem in re religiosa Dignitatis humanae* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 929–946; tekst polski w: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 410–421.